

ПРОБЛЕМА ВРАХУВАННЯ ФАКТОРУ СТАТІ У ПРОВАДЖЕННІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: анатомічні, репродуктивні, поведінкові і соціальні ознаки, статеворольове виховання, психофізичний розвиток.

Культура будь-якого народу є осередком уявлень про «суто чоловічі риси» та «суто жіночі риси» у нормах їхньої поведінки, виконанні ними певних соціальних чи сімейних ролей, що обумовлює оновлення змісту, напрямків та характеру виховання дітей.

Проблема виховання дитини з урахуванням фактору її статі - довічна проблема, стрижнем якої є питання про те, як виховати гармонійно розвинену особистість та сприяти тому, щоб діти підростали здоровими і повноцінними чоловіками і жінками. Оскільки особистості не існує поза статтю, то формування її завжди ґрунтується на статевій приналежності. Тому, психологічна та педагогічна наукові думки від минулих століть і до теперішнього часу приділяли неабияку увагу вихованню дитини з урахуванням фактору її статі.

За даними психологічного тлумачного словника, стать - це комплекс анатомічних, репродуктивних, поведінкових і соціальних ознак, що визначають індивіда як чоловіка або жінку. У залежності від аспекту дослідження статі розрізняють: біологічну стать - це сукупність контрастних генеративних ознак осіб одного виду; психологічну стать - це характеристика особистості і поведінки індивіда з точки зору маскуліності - фемінінності та соціальну стать - це комплекс соматичних, репродуктивних, соціокультурних і поведінкових характеристик, що забезпечують індивідові особистий, соціальний та правовий статус чоловіка і жінки [8].

Як відомо, стать людини грає величезну роль в її житті і діяльності, виявляючись природною основою всієї її індивідуальності.

Статеворольовий підхід формувалася в руслі питань статевого виховання. Не зважаючи на це, в радянській педагогіці будь-які питання, пов'язані зі статтю, однак були дуже табуованими і фактично статево виховання перебувало на периферії шкільного навчально-виховного процесу.

За Д.М. Ісаєвим і В.Ю. Каганом, статево виховання є невід'ємною частиною загального і, розпочинаючись фактично з перших років життя дитини, триває впродовж усіх вікових періодів її становлення як особистості взагалі та як представника певної статі [2].

Оскільки статево та статево-рольове виховання є явищами досить динамічними, тому і різні наукові погляди визначаються різними напрямками.

Базовою основою проблематики виховання дітей з урахуванням фактору статі стали роботи зарубіжних дослідників П.П. Блонського, Г.М. Бреслава, В. А. Геодакяна, Г.Ф. Келпі, Б.І. Хасана, Б. Шапіро, З. Фрейда та ін.

Питаннями виховання дитини відповідно до статі на сучасному етапі в Україні займаються М.І. Боришевський, В.О. Васютинський, О.М. Докукіна, В.Е. Левицький, В.Г. Постовий, О.Л. Хромова, О.М. Шарган та ін.

Над проблемою статевого виховання працювали також В.С. Агєєв, В.Д. Єремєєва, Д.М. Ісаєв, В.Ю. Каган, Е.Г. Костяшкін, А.Г. Хрипкова та ін., більша частина міркувань яких

примусово зводилася до санітарно-гігієнічних та медичних аспектів проблеми, описанню «призначення» чоловіка і жінки в суспільстві і родині.

Інша група вчених: І.Ф. Мягков, І.С. Коц, Л.І. Столярчук, Т.П. Хризман критикували так звану «безстатеву педагогіку», наголошували на необхідності звернення до проблем статево-рольового виховання. Окремо досліджували психологію статі І. Блох, О. Вайнінгер, Е. Кей, Н.М. Лапинський, Д.В. Колесов, А.Г. Хрипкова, які звертали увагу на психологічні особливості представників обох статей, підкреслюючи розбіжності у психофізичних процесах, у функціонуванні мозку, у когнітивних здібностях, емоційній сфері дівчаток і хлопчиків.

Досліджуючи психологічні особливості хлопчиків і дівчаток А.Г. Хрипкова та Д.В. Колесов зупинялися на порівняльно-диференціальних характеристиках дітей обох статей, що має особливе значення у процесі навчання і виховання.

Чисельні дослідження свідчать, що психофізичний розвиток хлопчиків відбувається повільніше, ніж дівчаток; тому на час вступу до школи вони, як правило, менш підготовлені і у них неквапно виробляються такі якості, як відповідальність, сумлінність, старанність [6, с.32]. Так, більшу шкільну дезадаптаваність хлопчиків, порівняно з дівчатками, досліджувала А. Сиротюк, яка стверджує, що цей факт пояснюється не стільки біологічними (висока уразливість нервової системи хлопчиків, яка часто призводить до розпадів психіки) і сімейними факторами, скільки статево-рольовими особливостями розвитку і виховання, а саме: виховний тиск на дівчаток менший; жіночий педагогічний колектив школи створює кращі умови для дівчаток, ніж для хлопчиків і т.д. [5, с.136]. Та ми не погоджуємося з такими ствердженнями, оскільки кожен конкретний випадок виховання дитини має свої специфічні особливості, які можуть сприяти або, навпаки, гальмувати її індивідуальний розвиток (у даній сфері оточення).

Важливими дослідженнями для нашої науково-дослідної роботи є праці В.Ю. Кагана, який визначаючи можливості саме дітей молодшого шкільного віку на початковому етапі навчання, стверджує, що хоча на цей віковий етап (6-7 - 10-11 років) припадають критичні періоди багатьох сторін гормональної, нейрофізіологічної і нейропсихологічної статевої диференціації, оточуючі детермінанти розвитку все ж таки набагато демонстративніше біологічних. Оточуючі детермінанти самі по собі статево незалежні: хлопчиків і дівчаток в однаковій мірі стосуються як розширення кола та якості спілкування, так і поява нових - шкільних обов'язків, підвищення інтелектуального та емоційного навантаження, зміна критеріїв самооцінки тощо [1, с.116]. Крім того, В.Ю. Каганом були проведені дослідження дітей 7 років по виявленню окремих факторів характеру, як то прояви маскуліності та фемінності, де розбіжностей між хлопчиками і дівчатками виявлено не було. Таким чином, можемо зазначити, що молодший шкільний вік характеризується не тільки високою ступінню сформованості інтелектуальних здібностей дітей (пам'ять, мислення, мовлення), а й високою відповідальністю, старанністю, допитливістю.

Ще однією психологічною розбіжністю дітей, за А.Г. Хрипковою та Д.В. Колесовим, є успішність/неуспішність у навчанні. Причиною основних труднощів у навчанні хлопчиків вчені вбачають у незрілому ставленні до навчання (хлопці не відчувають відповідальності, не турбуються і не переживають з приводу поганих оцінок). Саме тому, їх потрібно заставляти виконувати завдання, а від дівчаток вимагати їх виконувати [6, с.34]. Але, на нашу думку, педагоги і батьки дещо недооцінюють у цьому плані хлопчиків, оскільки у віці 6-10 років активність, самостійність і бажання працювати є характерними сензитивними характеристиками саме молодших школярів.

Крім того, А.Г. Хрипкова та Д.В. Колесов зауважують на фізіологічному аспекті розвитку дівчаток і хлопчиків та виховуванні дітей тільки з урахуванням їхньої статевої приналежності. Не погоджуючись з традиційними підходами до виховання у педагогіці, вчені вказують на цілий ряд розбіжностей між хлопчиками і дівчатками: особливості темпів зросту і розвитку (характерні реакції їхніх організмів на однакові фактори середовища), тривалість життя (наявність «чо-

ловічих» і «жіночих» хвороб), психоемоційні розбіжності (типи характерів, поведінка), вибір майбутньої професії (наслідування дівчатками зразків жіночої діяльності, хлопчиками - чоловічої діяльності). Все це, наголошують науковці, має велике значення, і не випадково при описуванні людини, насамперед вказують на стать [7].

У навчальній діяльності, на думку цих авторів, повною мірою знаходять прояв розбіжності в інтересах і схильностях представників чоловічої й жіночої статі. Науковці підкреслюють, що в цілому коло інтересів хлопчиків ширше, ніж у дівчаток. Хлопчики мають перевагу в знанні чогось особливого, більш рідкого, спеціального, але поступаються дівчаткам у знанні більш простих і розповсюджених предметів і явищ. Словниковий запас у хлопчиків зазвичай ширше, особливо за рахунок більш загальних понять. У мові хлопчиків переважають слова, що означають дії, тоді як дівчатка більш схильні до предметно-оцінювальної мови. Серед тих, хто добре встигає у математиці більше хлопчиків, ніж дівчаток; серед тих, хто добре встигає у літературі й іноземних мовах більше дівчинок, ніж хлопчиків [6, с.37]. Тобто, за результатами досліджень Хрипкової та Колесова - хлопчики більше схильні до точних наук, а дівчатка - до гуманітарних.

Мабуть, припускають автори, сам характер предметів гуманітарного плану більше відповідає схильностям і характеру мислення дівчаток, тоді як чіткий, більш схематичний і абстрактний характер предметів фізико-математичного циклу - схильностям і характеру мислення хлопчиків.

Говорячи про виховання хлопчиків та дівчаток, сучасні вчені акцентують увагу на тому, що виховання хлопчиків у школі є, загалом, більше важким завданням для вчителів, не тільки лише тому, що серед останніх абсолютну більшість становлять жінки, але й у зв'язку із зазначеними вище психологічними особливостями чоловічої статі. У цілому, стверджують автори, з вихованням представників чоловічої статі школа в наш час справляється гірше, ніж з вихованням жіночої [7].

Наголошуючи на тому, що «хлопчики і дівчатка - це два різні світи», деякі дослідники звертають увагу на існуючі нейропсихічні розбіжності у розвитку дівчаток і хлопчиків. Головною ідеєю такого категоричного ставлення є ствердження вчених про залежність подальшого життя дитини від її статі, тому що існує «окремий світ дівчаток і світ хлопчиків». Спираючись на особливості виховання хлопчиків і дівчаток, дослідники зауважують, що «виховувати хлопчика» і «виховувати дівчинку» - це різні речі, навчати і любити їх теж треба по-різному. Але, на нашу думку, слід розуміти, що виховуємо ми, перш за все, людей, а не «призначаємо» дівчаток на щось одне, а хлопчиків - на щось зовсім інше. Хоча статеворольовий підхід в освіті представляє собою традиційну систему поглядів на призначення чоловіків і жінок в суспільстві у відповідності з їхніми біологічними характеристиками, виховання хлопчика і дівчинки відповідає тим нормам, вимогам, стандартам, які висуває суспільство до людини культурно та історично [4, с.371].

Сучасні вчені вважають, що недоліком в рамках статево-рольового підходу є також те, що юнаки і дівчата, входячи в доросле життя не мають досить ясних уявлень про характер суспільно корисного поділу обов'язків між чоловіками і жінками [3].

Таким чином, за допомогою аналізу психолого-педагогічної літератури на означену проблему нами було визначено такі особливості статево-рольового підходу до навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку:

- орієнтація на підкреслення відмінностей між представниками обох статей;
- виховання в душі визначеного вибору статевої ідентичності;
- орієнтація на «особливе призначення» чоловіка і жінки;
- заохочення видів діяльності, що відповідають статі;
- вибір поведінки, яка буде відповідати статевої приналежності;
- засудження відхилень від традиційних патріархатних моделей поведінки [4].

Отже, можемо сміливо говорити про те, що сучасна педагогіка у рамках статево-рольового підходу продовжує впроваджувати елементи «стандартного набору» диференційованих вимог до хлопчиків і дівчаток, сутність яких полягає у підготовці дітей до виконання в суспільстві традиційних сімейних і професійних ролей, що суперечить гуманістичним стандартам освіти і призводить до дискримінаційних тенденцій в міжособистісних відносинах.

Література

1. Каган В.Е. *Воспитателю о сексологии*. - М.: Педагогика, 1991. – С. 256.
2. Каган В.Е. *Семейные и полурольевые установки у подростков // Вопросы психологии*. - 1987. - № 2. – С. 54-61.
3. Клещина И.С. *Психология тендерных отношений: Теория и практика*. - СПб.: Алетейя, 2004. – С. 408.
4. *Практикум по тендерной психологии / Под ред. И.С. Клещиной*. - СПб.: Питер, 2003. – С. 480.
5. Сиротюк А. *Дифференциация обучения на основе тендерного подхода // Народное образование*. - 2003. №8. – С. 136-139.
6. Хрипкова А.Г., Колесов Д.В. *Девочка-подросток-девушка: Пособие для учителей*. - М.: Просвещение, 1981. – С. 128.
7. Хрипкова А.Г., Колесов Д.В. *Мальчик-подросток-юноша: Пособие для учителей*. - М.: Просвещение, 1981. – С. 207.
8. Шапар В.Б. *Психологичний тлумачний словник - X.*: Прапор, 2004. – С. 640.
9. Шнейдер Л.Б. *Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики / Л.Б. Шнейдер*. - М.: Москов. психолого-социальный ин-т, 2010. – С. 128.
10. Kimmel M.S. *Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity*. In M. S. Kimmel & A.L. Ferber (Eds.) *Privilege: A Reader* (P.51 –74). Boulder, CO Westview. – 2003.

Методист

**Комунальний заклад «Інноваційно-методичний центр»
Маркіє Тетяна Василеня**

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті автор виокреслює пріоритетне значення сім'ї у статевій соціалізації дитини, яка наслідує приклад батьків, допомагає стевій ідентифікації дитини.

Ключові слова: статево-рольова соціалізація, фемінізація, безстатеве виховання, маскуліність, фемінність, чуттєвість, емоційність.

Постановка проблеми. У наслідок великої чисельності причин вітчизняна педагогіка і психологія залишилися «безстатевими», орієнтованими на абстрактну дитину без врахування найважливіших характеристик, як стевій психологічні особливості. У відповідності з ігноруванням даних особливостей виховний процес був спрямований на розвиток «усередненої істоти».

Результати даного виховання проявилися дуже швидко: хлопчики виявилися недостатньо емоційно стійкими, витривалими, рішучими, сильними, а у дівчаток виявилась недостатність ніжності, сором'язливості, м'якості, терплячості.

Недостатньо уваги приділяється підготовці дитини до виконання тих специфічних обов'язків, які чекають на неї у майбутньому дорослому житті. Внаслідок для багатьох з них тягар сімейних зобов'язань виявився важким, що призвело до збільшення конфліктних сімей, розлучень. Таким чином, неуважність до проблем статево-рольової соціалізації дітей, зумовила появу проблем для них самих та суспільства в цілому.